

นิเวศ
วัฒนธรรม
ในความเปลี่ยนแปลง

ตัวต่อ

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ

มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์

คำนำและบทนำ

โดย ศรีศักดิ์ วลลโภทม

นิเวศวัฒนธรรมกับความเปลี่ยนแปลง

หนังสือชุดพอเพียงเพื่อแผ่นดินเกิด

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
National Library of Thailand Cataloging in Publication Data
วลัยลักษณ์ ทรงศิริ.

นิเวศวัฒนธรรมในความเปลี่ยนแปลง.-- กรุงเทพฯ : มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, 2556.

222 หน้า. -- (พอเพียงเพื่อแผ่นดินเกิด).

1. . I. ชื่อเรื่อง"

ISBN 978-616-91559-3-5

เรื่อง วลัยลักษณ์ ทรงศิริ กองบรรณาธิการ ภาพันท์ รักศรีทอง,
รัชนิบูล ตั้งคณะสิงห์ ออกแบบปกและรูปเล่ม วลัยลักษณ์ ทรงศิริ
พิสูจน์อักษร พรพิมล เจริญบุตร พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2556
จัดพิมพ์โดย มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, www.lek-prapai.org
ที่อยู่ 397 ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

Email : Vlekprapafoundation@gmail.com

โทรศัพท์ / โทรสาร 0-2280-3340, 0-2281-1988

สารบัญ

คำนำ

-๕-

บทนำ

ศรีศักร วัลลิโภดม

-๗-

๑

“เปลี่ยนหนองहार” เปลี่ยน “ชีวิตวัฒนธรรม”

คนสกลนคร

-๒๑-

๒

“คน” กับ “ป่า” ภูพาน

-๔๑-

๓

พรวนปลาน้ำโขงแห่งธาตุพนม

-๖๗-

๔

คนทุ่งกุลารั้วร้องไห้

-๘๗-

๕

สร้าง “เขื่อนราษีไศล” ทำลาย
“เลี้ยงชีพในบึงทาม กุดขาคิม”

-๑๑๑-

๖

อาหารในป่าชายเลน
บ้านยี่สาร จังหวัดสมุทรสงคราม

-๑๒๙-

๗

“กงไกรลาศ” และปลาแม่น้ำแห่งลำน้ำยม

-๑๕๓-

๘

“ผักพื้นบ้านอาหารท้องถิ่น” จุดเปลี่ยนจาก
เกษตรอุตสาหกรรมสู่ฐานชีวิตยั่งยืน

-๑๗๓-

๙

ปัญหาการรุกรานทรัพยากรส่วนรวม
ในสามจังหวัดชายแดนใต้

-๑๙๕-

คำนำ

นับแต่การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแต่แลไม่เห็นสังคม มีแต่การเมืองแทน ตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ที่บุกเบิกกระทรวงวัฒนธรรมสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มาเป็นกระทรวงการพัฒนาที่ต่อมากลายเป็นสภาพพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และมีแผนพัฒนาที่สืบมาว่าสืบแผนสิบฉบับในขณะนี้

ซึ่งล้วนเป็นแผนพัฒนาประเทศชาติที่เคยเป็นสังคมเกษตรกรรมแบบชาวนาให้เป็นสังคมอุตสาหกรรม โดยใช้อำนาจรวมศูนย์อันเกิดจากการปกครองแบบรวมศูนย์ที่เป็นมรดกมาแต่ระบอบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์สมัยรัชกาลที่ ๕ มาจนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข จาก พ.ศ. ๒๔๗๕ มาจนสมัยปัจจุบัน ที่แท้จริงก็ไม่เคยเป็นประชาธิปไตยตามอุดมคติ หากเป็นระบอบเผด็จการของรัฐบาลทหารและตำรวจที่มีนายกรัฐมนตรีที่เป็นคนในเครื่องแบบกุมอำนาจในลักษณะทรราช

แต่ในช่วงเวลาหลังราว ๒๐ ปีที่ผ่านมา ทรราชในเครื่องแบบลดน้อยลงและเปิดทางให้บรรดาพ่อค่านายทุนและนักธุรกิจข้ามชาติขึ้นมาจัดตั้งรัฐบาลทรราชเสียเอง โดยได้สยบข้าราชการทั้งในเครื่องแบบและไม่มีเครื่องแบบทั้งระดับสูงและระดับล่างให้เข้ามาเป็นผู้รับใช้อย่างซื่อสัตย์ด้วยอำนาจเงิน ตำแหน่งและโอกาสในการทำงาน จนทำให้สถาบันทางสังคมวัฒนธรรมที่เคยจรรโลงสิ่งที่เป็นศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมจนหมดความหมายและคุณค่าไป

ทำให้ในทุกวันนี้ประเทศไทยที่เป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ที่สุดในโลกแห่งหนึ่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีที่ทำกิน มีอาหารอุดมสมบูรณ์ กำลังกลายเป็นประเทศเพื่อขายเพื่อประมุขของนายทุนนานาชาติที่พร้อมเข้ามาแทนที่สังคมเกษตรกรรมแต่เดิม ที่ผู้คนมีที่ทำกินมีบ้านมีเมือง เป็นชุมชนมนุษย์มาช้านานให้เปลี่ยนไปเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่นายทุนต่างชาติเข้ามาเป็นเจ้าของแผ่นดิน จนในไม่ช้าพื้นที่แทบทุกตารางนิ้วของประเทศก็คงตกเป็นกรรมสิทธิ์ของคนต่างชาติไปหมด โดยที่ผู้ที่เรียกว่าตนเองว่าคนไทยก็คือ “ทาสติดที่ดิน”

ทำให้ข้าพเจ้าและบุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรอีกเป็นจำนวนมากมีการเคลื่อนไหวที่แตกต่างหลากหลาย เพื่อเสนอแนวทางในการให้ข้อคิดแก่สังคมมาโดยตลอด

มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ อยู่ในขบวนการเคลื่อนไหวทางปัญญาที่ช่วยเหลือสังคมชายขอบและสังคมที่ด้อยโอกาสตามท้องถิ่น เป็นการเข้าไปช่วยให้เสริมและสนับสนุนให้ชุมชนรู้จักตัวเอง มีสติปัญญาในการเรียนรู้และสร้างความรู้ทางสังคมวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาตนเองและปรับตัวให้ทันโลกในกระแสโลกาภิวัตน์ที่ได้ทำลายชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนนับแต่ครอบครัว ชุมชน จนถึงท้องถิ่นอยู่ในขณะนี้

แต่สิ่งที่เป็นรูปธรรมที่สุดที่มูลนิธิฯ ได้ดำเนินงานมากก็คือการสนับสนุนและแนะนำให้ผู้คนในชุมชนสร้างความรู้ประวัติศาสตร์สังคมของผู้คนในท้องถิ่นในรูปของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือเป็นประวัติศาสตร์เรื่องราวของชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นที่มีอยู่หลายชุมชนหลายครอบครัว หลายเหล่าหลายตระกูล หลายชาติพันธุ์ และศาสนาที่โยกย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในพื้นที่เดียวกันคือ “ท้องถิ่น” เกิดสำนึกร่วมกันว่าเป็นคนที่เกิดในถิ่นหรือพื้นที่เดียวกัน

เป็นพื้นที่ที่เรียกว่า “นิเวศวัฒนธรรม” นั่นเอง

งานของมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ทุกวันนี้ จึงเป็นงานในลักษณะเสริมความรู้และสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชน [Empowerment] เพื่อคนในชุมชนท้องถิ่นได้มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมด้วยตนเองในลักษณะที่เป็นท้องถิ่นวัฒนา [Localization]

ซึ่งเป็นการพัฒนาจากข้างล่างขึ้นบน [Bottom up] เพื่อต่อรองกับการพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองจากข้างบนคือจากรัฐบาลและจากทุนที่มาจากภายนอก

จากประสบการณ์ของข้าพเจ้าและมูลนิธิฯ พบว่าท่ามกลางการล่มสลายของครอบครัวและชุมชนที่เป็นอัตลักษณ์ของความเป็นมนุษย์นั้น หลายแห่งหลายท้องถิ่นและชุมชนยังหาหาค้นไปไม่

แหล่งไหนที่ยังมีคนรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ที่ยังรู้จักความเป็นมาของชุมชนตนเอง ก็มีการเคลื่อนไหวทางปัญญาเกิดขึ้นเพื่อยึดพื้นที่วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นคืนมา

ถึงแม้จะเอาคืนมาไม่ได้เหมือนเดิมก็เอาคืนทางสัญลักษณ์ที่ทำให้ผู้คนในท้องถิ่นได้สำนึกและมีสติปัญญาที่จะจัดการตนเอง เพื่อนำความเป็นชุมชนและความเป็นมนุษย์กลับคืนมา

ศรีศักร วัลลิโภดม

การเข้าถึงความต้องการ
ของคนในท้องถิ่นคือ
สิ่งที่ปัญหาของรัฐไทย
ในทกวันนี้

อย่างไรก็ตาม

-บทนำ-

ศรียศกร วลลิกอดม

“การเข้าถึงความต้องการของคนในท้องถิ่น”
คือสิ่งที่ปัญหาของประเทศไทยในทุกวันนี้

ชาวบ้านในท้องถิ่นต่างๆ ที่มีสภาพแวดล้อมอยู่กับภูเขา ต้นน้ำลำธาร แม่น้ำ ้วยคลองหนองบึง อ่าว และท้องทะเล ต่างปรับตัวเพื่อทำมาหากินในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน แต่กระบวนการที่เรียกว่า “การพัฒนาจากภายนอก” ที่เปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากยังชีพมาเป็นการผลิตจำนวนมากเพื่อการส่งออก ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอย่างรุนแรง จนผู้คนในท้องถิ่นบางแห่งก็ปรับตัวได้ แต่มีอีกเป็นจำนวนมากไม่สามารถรับการเปลี่ยนแปลงนี้ได้

ที่นาขนาดเล็กปลูกเพื่อไว้บริโภคในครัวเรือน
ภายในหุบเขาของกลุ่มน้ำหมั้น อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลมีการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองโดยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจเป็นระยะๆ หัวใจของการพัฒนาก็คือ การขยายพรมแดนทางเศรษฐกิจหรือนิเวศเศรษฐกิจและการเมือง

เพื่อใช้และเข้าถึงบรรดาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นในภูมิภาคต่างๆ เพื่อ
กิจกรรมเกษตรอุตสาหกรรมและอุตสาหกรรมโดยตรง

ทำให้เกิดผลกระทบกับ “นิเวศวัฒนธรรม” ของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเขื่อนพลังน้ำ การชลประทานหลวง การสร้างถนนหนทาง การสร้างแหล่งอุตสาหกรรม การขยายเขตเมือง และการกำหนดเขตป่าสงวน ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ทำลายสภาพแวดล้อมทรัพยากรและพื้นที่ทางวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นทั้งสิ้น

ชาวบ้านปลูกผักริมตลิ่งชายน้ำโขงยามหน้าแล้ง หน้าอำเภอศรีเชียงใหม่

แต่ที่สำคัญก็คือการเข้ามาของคนต่างถิ่นนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นพวกพ่อค้านายทุนหรือคนที่เป็นแรงงานที่เข้ามาพร้อมด้วยกติกาในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติโดยอำนาจกฎหมายจากรัฐและส่วนกลางนั้น มีผลทำให้ชุมชนธรรมชาติที่อยู่กันตามแบบประเพณีในกรอบของจารีตวัฒนธรรมระส่ำระสายและแตกแยก เกิดช่องว่างระหว่างวัย คนรุ่นใหม่ถ้าไม่ย้ายออกจากถิ่นเดิมก็ขานรับนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เน้นวัตถุนิยมและรายได้ทางเศรษฐกิจ

แล้วอำนาจทางเศรษฐกิจที่เข้ามาแทนที่สิทธิและอำนาจทางวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชนธรรมชาติก็อุบัติขึ้นในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี

ครั้งนั้นมีการผันเงินไปยังชนบทเพื่อกระจายรายได้ไปสู่ชาวบ้านอย่างทั่วถึง เพื่อให้ได้ค่าจ้างจากการทำกิจกรรมเพื่อสาธารณะ เช่น ทำถนนเข้าหมู่บ้าน ลอกและขุดคลองชลประทาน เป็นต้น โดยให้สิทธิและอำนาจการจัดการอยู่ที่ผู้ใหญ่บ้านและกำนัน การกระทำเช่นนี้นับเป็นการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมทางสังคมที่องค์กรท้องถิ่นเคยเอาแรง ขอแรงชาวบ้านให้มาร่วมกันทำเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างไม่มีค่าตอบแทนอย่างสิ้นเชิง

ทำให้เกิดการมองอะไรเพื่อการตอบแทนทางวัตถุมากกว่าจิตใจอย่างที่เคยมีมา ผู้ที่ได้รับผลตอบแทนมากเห็นจะเป็นพวกผู้ใหญ่บ้านและกำนันซึ่งนอกจากได้มาโดยตำแหน่งฐานะแล้วยังเผื่อแผ่ไปยังกลุ่มผลประโยชน์ของตนอีกด้วย นับเป็นการแบ่งแยกภายในชุมชนเป็นสำคัญ

“ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงและยั่งยืน” อันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนทั้งหลายในชุมชนกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติก็เปลี่ยนไปด้วย แต่ก่อนคนสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่เป็นกลุ่ม เช่น การใช้พื้นที่ธรรมชาติในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนร่วมกัน แล้วจึงย่อยออกมาเป็นสิทธิของการครอบครองที่ดินในลักษณะที่เป็นที่ตั้งของครัวเรือนและที่ทำกินของครัวเรือนและครอบครัวยังเป็นสิ่งที่เป็นมรดกตกทอดและซื้อขายกันได้

นอกเหนือจากนี้ก็เป็นพื้นที่สาธารณะ เช่น เขตวัด เขตป่าช้า เขตป่าเขา หนองบึง แม่น้ำลำคลองและท้องทุ่งที่ผู้คนในชุมชนและชุมชนที่อยู่ในละแวกเดียวกันได้ใช้ร่วมกันอย่างมีกติกาและจารีต

ความสัมพันธ์ของคนกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติดังกล่าวนี้ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของสังคมบ้านและเมืองในอดีต

เป็นเรื่องที่อธิบายให้เห็นได้ว่าคนแต่ดั้งเดิมในสังคมเกษตรกรรมที่แม้พึ่งพิงธรรมชาตินั้นไม่มีทางอยู่ได้อย่างโดดๆ แต่เพียงชุมชนเดียว โดยเฉพาะ

ชุมชนบ้านหรือหมู่บ้าน หากต้องอยู่รวมกันในพื้นที่ซึ่งเป็นภูมินิเวศธรรมชาติเดียวกัน เพราะต้องพึ่งธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน ต้องมีการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมในภูมินิเวศเดียวกัน จนเกิดรูปแบบในเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมและการใช้ทรัพยากร การจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นธรรมร่วมกัน

การปรับตัวดังกล่าวนี้คือสิ่งที่ทำให้เกิดนิเวศวัฒนธรรมขึ้นมา ซึ่งในที่นี้ข้าพเจ้าเรียกว่า “ท้องถิ่น” แทน เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับคนทั่วไปไม่ใช่กับพวกนักวิชาการ

เพราะฉะนั้นเมื่อข้าพเจ้าศึกษาเรื่องชีวิต วัฒนธรรม และการปกครองท้องถิ่น ข้าพเจ้าจึงใช้ “ท้องถิ่น” เป็นหน่วยในการศึกษามากกว่าการใช้คำว่า “ชุมชน” ที่ทั้งทางราชการและนักวิชาการจำนวนมากใช้กัน ตัวอย่างเช่น คำว่าชุมชนที่ใช้กันโดยทั่วไปนั้นมักกำหนดเอาจากหน่วยทางการปกครอง เช่น หมู่บ้านและตำบล แต่ชุมชนที่ข้าพเจ้าเรียกว่า “บ้าน” นั้น หมายถึง “วิลเลจ” [Village] ในภาษาอังกฤษ เป็นชุมชนที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคมของคนภายในท้องถิ่นหาได้อยู่ที่การกำหนดเขตพื้นที่จากจำนวนครัวเรือนของทางราชการไม่

ดังนั้นท้องถิ่นหรือนิเวศวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยชุมชนหลายชุมชนปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมธรรมชาติร่วมกันนั้นคือ “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” นั้นเอง

ทว่าการปรับตัวเข้ากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นหรือนิเวศวัฒนธรรมนั้นไม่มีทางสำเร็จ ถ้าขาดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ เพราะไม่มีอำนาจใดที่จะควบคุมความประพฤติและพฤติกรรมในเรื่องความต้องการทางวัตถุอันเป็นเรื่องรูป รส กลิ่น เสียง และผลประโยชน์ส่วนบุคคลของคนในชุมชนได้ทั่วถึง ยกเว้นอำนาจจากความเชื่อและความกลัวที่อยู่นอกเหนือธรรมชาติ อำนาจนี้เป็นอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่ฝังอยู่ในจิตสำนึกกับความเชื่อเป็นมนุษย์มาแทบทุกยุคทุกสมัยในสังคมตะวันออก

ในนิเวศวัฒนธรรมหรือท้องถิ่น บรรดาแทบทุกสิ่งที่เป็นธรรมชาติจะมีสิ่งนอกเหนือธรรมชาติเกี่ยวข้องอยู่ด้วยเสมอ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ในแม่น้ำลำคลองทุ่งหญ้า ป่าเขา ต้นไม้ สัตว์ ต่างก็เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่า “ผี” หรือ “พลังทางจิตวิญญาณ” เสมอ เป็นความเชื่อที่ผู้คนในทุกชุมชนของท้องถิ่นรับรู้และเชื่อฟังข้อห้ามและกฎเกณฑ์จารีตของการที่จะไปเกี่ยวข้องกับค่านำสิ่งของธรรมชาติหรือทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันทั้งนั้น

งานพิธีบูชาเจ้าพ่อศรีนครเตาของชาวทุ่งกุลลาที่บ้านเมืองเตา
อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

อำนาจนอกเหนือธรรมชาติดังกล่าวนี้คือสิ่งที่ค้ำจุนระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงและยั่งยืนในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เพราะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและที่อยู่ร่วมกันในระบบนิเวศวัฒนธรรมเป็นเรื่องของการนำมาใช้อย่างเอื้ออาทรต่อกัน

โดยนำมาใช้แต่พอเพียง ไม่เข้าไปยึดครอง และนำมาเป็นประโยชน์เฉพาะตนและพรรคพวก

และต้องคำนึงถึงความอยู่รอดของผู้คนในทุกชุมชนในท้องถิ่นด้วย ถ้าหากใครละเมิดก็就会被อำนาจนอกเหนือธรรมชาติลงโทษ กลายเป็นคนที่ถูกตำหนินินทาเป็นบุคคลที่ชั่วร้ายที่อาจนำความหายนะมาสู่ผู้คนในสังคมท้องถิ่นทั้งหมด

อำนาจนอกเหนือธรรมชาตินี้จะแสดงออกด้วยการประกอบประเพณี พิธีกรรมทั้งในรูปแบบของประเพณีสิบสองเดือน ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต และประเพณีเกี่ยวกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บเป็นอาทิ

วัด ศาลเจ้า หอผี ล้วนเป็นความเชื่อที่สัมพันธ์กับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นพื้นที่สาธารณะที่ผู้คนในทุกชุมชนของท้องถิ่นพากันมาประกอบ ประเพณีพิธีกรรมร่วมกัน ทำให้เกิดกระบวนการสร้างสำนึกร่วมและการ

ต้นยางนาใหญ่
แผ่กิ่งก้านร่มครึ้ม
ภายในวัดกุ้พระโกนา
อำเภอสุวรรณภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด

สังสรรค์ทางสังคมที่นำมาซึ่งความมั่นคงทางจิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ
ระหว่างกัน

ปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งนอกเหนือธรรมชาติกำลังถูก
ทำลายอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยรัฐบาล “จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์” เป็น
นายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นการทำลายอย่างเป็นทางการที่เรียกว่าการพัฒนา
เศรษฐกิจที่มีแผนพัฒนามาเป็นระยะๆ หลายรัฐบาลจนถึงปัจจุบัน

อยากสรุปให้เห็นว่าเป็นการนำเอาแนวคิดทฤษฎีและวิถีปฏิบัติทาง
เศรษฐกิจการเมืองในระบบทุนนิยมเสรีที่เน้นความสำคัญของการเป็น
ปัจเจกบุคคลที่มนุษย์ทางตะวันออกเห็นว่าเป็นอมนุษย์มาดำเนินการ ทำให้
เกิดระบบนิเวศเศรษฐกิจการเมืองจากภายนอกต้องถื่นเข้ามาทำลายนิเวศ
วัฒนธรรมของผู้คนภายในต้องถื่นจนแตกแยกและล่มสลาย

กระบวนการขยายตัวของนิเวศเศรษฐกิจการเมืองนี้ปฏิเสธความ
สัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ เอาอำนาจทางกฎหมายจาก
ส่วนกลางและสิทธิอำนาจในการดูแลรักษาความสงบยุติธรรมของรัฐเข้ามา
บดบังอำนาจทางจารีตประเพณีของสังคมต้องถื่นอย่างสิ้นเชิง

ดังจะเห็นได้ว่าในทุกแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจของรัฐนั้นดูเหมือน
ตัดความสำคัญทางศาสนาออกไป โดยปล่อยให้เป็นเรื่องทางสังคมแต่เพียง
อย่างเดียว

เมื่อละเลยศาสนาและความเชื่ออันเป็นมิติทางจิตวิญญาณที่เคยสร้าง
ดุลยภาพระหว่างความต้องการทางวัตถุและจิตใจก็สูญสลายไป การพัฒนาใน
เรื่องจิตใจจึงเป็นเรื่องที่ปล่อยไปตามยถากรรม และมีส่วนกระตุ้นให้ความเชื่อ
ทางศาสนาที่เคยจรโลงศีลธรรมเปลี่ยนมาเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่กลับ
ไปเสริมอำนาจและความโลภทางวัตถุของปัจเจกบุคคลแทน

เมื่อสิ้นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งนอกเหนือธรรมชาติก็สิ้นอำนาจ
ทางจิตวิญญาณที่เคยจรโลงสังคมต้องถื่นให้อยู่ร่วมกันอย่างมีศีลธรรม

สิ้นความสำคัญขององค์กรชุมชนจากภายในการจัดการกิจกรรมต่างๆ เพื่อ
การมีชีวิตอยู่รอดร่วมกันของสังคมท้องถิ่น

โดยเฉพาะการจัดการน้ำและทรัพยากรที่ผู้คนในท้องถิ่นต้องใช้ร่วมกัน
และต้องช่วยกันจัดการแบ่งปัน

แต่ก่อนการจัดการน้ำเป็นเรื่องของ “ชลประทานราษฎร์” เป็นเรื่องของ
คนในสังคมท้องถิ่นดูแลกันเอง โดยเป็นเครือข่ายขององค์กรชุมชนบ้านแต่ละ

อาจารย์ศรีศักร วลีโกดม ตั้งวงคุยเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
ที่ภู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

แห่งในชุมชนมาประชุมตกลงกันในการร่วมแรงและกำลังทุนมาจัดการแล้ว
แบ่งปันกันอย่างทั่วถึง

ดังเช่นการชลประทานเหมืองฝายในเขตแคว้นล้านนาทางภาคเหนือ
โดยรัฐโบราณสนับสนุนด้วยการให้อำนาจทางกฎหมาย เช่น ในกฎหมาย
มังราย เป็นต้น

การจัดการกันเองโดยอำนาจท้องถิ่นเช่นนี้ทำให้ผู้คนในท้องถิ่นต่างมีน้ำ
กินน้ำใช้ในทุกฤดูกาลหาเกิดการแบ่งน้ำกันเหมือนในปัจจุบันไม่ ซึ่งดูตรงข้ามกับ
การเข้ามาเกี่ยวข้องของรัฐและนายทุนจากภายนอกในรูป “ชลประทานหลวง”
ที่ทำให้เกิดการแย่งน้ำ น้ำท่วม และการโยกย้ายผู้คนออกจากชุมชนจนเดือด
ร้อนกันไปทั่วในปัจจุบัน

การจัดการทรัพยากรในนิเวศวัฒนธรรมของสังคมท้องถิ่นโดยอำนาจ
ของจารีตประเพณีนั้นสามารถทำให้คนที่ด้อยโอกาสไม่มีที่ทำกินและที่อยู่
อาศัยมีชีวิตอยู่ได้ เพราะอาจอาศัยพื้นที่สาธารณะของท้องถิ่นในการสร้างที่อยู่

ชาวบ้านหาปลาหน้าฝายที่บึงโขงหลง จังหวัดหนองคาย

อาศัย บึง หนอง ป่าเขา และแม่น้ำ อันเป็นพื้นที่สาธารณะในการหากิน แต่ปัจจุบันพื้นที่สาธารณะดังกล่าวถูกออกเอกสารสิทธิให้กลายเป็นพื้นที่เพื่อประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของปัจเจกบุคคลไปหมดแล้ว

การสิ้นอำนาจทางจารีตประเพณีของท้องถิ่นก็สิ้นอำนาจและความสามารถทางภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นที่จะจัดระเบียบทางสังคมเพื่อการอยู่รอดร่วมกันอย่างที่มีมาแล้วเกือบพันปี

แต่ก่อนหากเกิดความขัดแย้งทางสังคม เช่น มีคนไม่ดี คนเกเร หรือคนนอกเข้ามาก่อความวุ่นวาย องค์กรชุมชนแบบเดิมจัดการได้โดยไม่ต้องแจ้งตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาจัดการ เว้นแต่เรื่องที่สำคัญร้ายแรงจนจัดการไม่ได้ รวมทั้งการให้ความยุติธรรมด้วย ผู้ที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ของชุมชนจะทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยให้ประนีประนอมกันก่อนโดยไม่ต้องไปขึ้นศาล และจ้างทนายความแต่อย่างใด

ทั้งนี้เพราะโครงสร้างทางสังคมขององค์กรชุมชนบ้านแต่เดิมนั้นเป็นสิ่งที่ตั้งอยู่บนความเสมอภาคที่ความแตกต่างในระดับต่ำสูงอยู่ที่วิถีภูมิและคุณวุฒิเป็นสำคัญ

แต่ความแตกต่างดังกล่าวนี้ไม่ทำให้เกิดช่องว่างที่จะนำไปสู่การมีอำนาจและการแสวงหาผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลแต่อย่างใด เป็นสิ่งที่ถูกควบคุมด้วยสำนึกร่วมของการเป็นคนภายในจากบ้านเดียวกันหรือท้องถิ่นเดียวกัน การกระทำใดๆ นั้นต้องได้รับการยอมรับว่าเป็นประโยชน์กับส่วนรวมทั้งสิ้น

ถ้าตราบใดที่ยังไม่มีการแก้ไขให้ผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และผู้ที่ทำงานองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (อบต.) เกิดสำนึกในความเป็นคนท้องถิ่นและเป็นส่วนหนึ่งในองค์กรชุมชนที่มีผู้หลักผู้ใหญ่ทางศีลธรรมและมีภูมิปัญญาเข้ามามีส่วนร่วมให้ทำอะไรเพื่อส่วนรวมอย่างแต่ก่อนแล้วก็คงไม่มีทางแก้ไขอะไรได้

เพราะการล่มสลายของนิเวศวัฒนธรรมและชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนในสังคมท้องถิ่นได้แพร่กระจายไปทั่วประเทศแล้วในขณะนี้ เป็นสิ่งที่รอวัน

รอคืนให้บ้านเมืองและที่ทำกินของผู้คนถูกยึดครองโดยนายทุนจากภายนอก โดยคนท้องถิ่นที่เป็นชาวบ้านกลายเป็นทาสติดที่ดินไป

นับเป็นเรื่องของความล้มเหลวในการปกครองท้องถิ่นของรัฐบาลอย่างชัดเจน เพราะท้องถิ่นหมดขีดความสามารถในการดูแลตนเองอย่างที่เคยเป็นมาในอดีตนับพันปี

แต่รัฐได้กำหนดพื้นที่ในการปกครองขึ้นมาทับพื้นที่ทางวัฒนธรรมอย่างมีระบบจากข้างบนลงสู่เบื้องล่างแทนชุมชนบ้านและเมืองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มทางสังคมและวัฒนธรรมอันเป็นการจัดการจากภายในหรือข้างล่างอย่างที่เคยเป็นมา

ดังนั้นการฟื้นฟูองค์กรและเครือข่ายต่างๆ อันเป็นเรื่องของคนภายใน อย่างที่เคยมีมาจะเป็นโอกาสที่ปรับเปลี่ยนให้บุคคลที่จะเข้ามาทำงานในองค์กรบริหารปกครองท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในตำแหน่งต่างๆ ให้เป็นคนภายในท้องถิ่นที่มีความสำนึกทางศีลธรรมและทำงานเพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริง

หาไม่แล้วการดูแลนิเวศวัฒนธรรมของผู้คนแต่ละท้องถิ่นคงไม่สามารถทำได้แต่อย่างใด

เรียบเรียงจาก

ศรัศักร วัลลิโภดม, ความล้มเหลวของการปกครองท้องถิ่นกับปัญหาสามจังหวัดภาคใต้. จดหมายข่าวมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ฉบับที่ ๕๕ กรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๔๘.

การเข้าถึงความต้องการของคนในท้องถิ่น
คือสิ่งที่ปัญหาของประเทศไทยในทุกวันนี้
ชาวบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีสภาพแวดล้อม
อยู่กับภูเขา ต้นน้ำลำธาร แม่น้ำ
ห้วยคลองหนองบึง อ่าว และท้องทะเล
ต่างปรับตัวเพื่อทำมาหากินในพื้นที่
มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน
แต่กระบวนการที่เรียกว่า
“การพัฒนาจากภายนอก”
ที่เปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากยังชีพ
มาเป็นการผลิตจำนวนมากเพื่อการส่งออกส่ง
ผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอย่างรุนแรง
จนผู้คนในท้องถิ่นบางแห่งก็ปรับตัวได้
และมีอีกเป็นจำนวนมาก
ไม่สามารถรับการเปลี่ยนแปลงนี้ได้

